

idéen bag opgravningen. Forfatteren er yderst skeptisk over for at afkode sjæleliv på grundlag af et indtørret lig (s. 304). I stedet diskuteres størrelsen af hans fod og krop, og i dette afsnit omtaler forfatteren sig selv i tredje person – f.eks. »historikeren er ikke i tvivl« (s. 306). Om man kan lide denne stil, er et spørgsmål om smag og behag, men det skal på ingen måde skygges for, at vi her har fået en moderne, grundig og velskrevet fremstilling af en af den tidlige enevældes frontfigurer. Det hører også til bogens fortjenester, at forfatteren – som i andre sammenhænge – flittigt har inddraget tidens lejlighedsdigte, en kildetype der ofte overses.

Leon Jespersen

Erik Gøbel: *De styrede rigerne. Embedsmændene i den dansk-norske civile centraladministration 1660-1814*. (Odense Universitetsforlag, 2000). 270 s., 250 kr.

Dette er en bog om embedsmandskorpset i den civile centraladministration. Forfatteren, seniorforsker Erik Gøbel fra Rigsarkivet, kalder det selv en massebiografi, og det er meget betegnende. Det analytiske mål for bogen er nemlig alene alle disse embedsmænd, der sad rundt i kontorerne på Slotsholmen. De to bemandingsmæssigt største institutioner var Skatkammerkollegiet/Rentekammeret og Danske Kancellii, der tilsammen beskæftigede godt en tredjedel af embedsmændene 1660-1814.

Når forfatteren får stof i hænde, der kan belyse bredere sammenhænge, benytter han det selvfølgelig, men fokus er hele tiden på embedsmændene som korps. Rygraden i bogen er en stor datasamling, uddraget af Kringelbachs embedsmandsstater, alle de biografiske leksika og en række andre stater og afhandlinger. Bogen efterlader et indtryk af soliditet og grundighed, og man tør i

ét og alt forlade sig på dens resultater. Den følger sig altså fint til rækken af tidligere, gode administrationshistoriske studier fra det statslige arkivvæsen. Men som afhandling betraget har den nogle sider, der kalder på diskussion.

Er titlen korrekt? Det var vel ikke embedsmændene, der styrede rigerne. Embedsmændene var også dem, andre brugte til at styre med. Bogens mest problematiske del er dens meget brede definition af en embedsmand, der kommer til at indbefatte alt fra yngste skriver til excellencerne i rigets råd. Det volder et vist bevær at acceptere betegnelsen »embedsmand« hæftet på politiske dyr som A.P. Bernstorff, C.D.F. Reventlow og E.H. Schimmelmann, og det er også lidt uden for orden at behandle kongesønnernes deltagelse i Gehejmekonseillet og Gehejmestatsrådet såvel som i den egentlige administration på næsten lige fod med almindelige embedsmænd. Derimod stiller sagen sig anderledes med en professionel administrator som J.S. Møsting, som Gøbel ellers sætter i samme kategori som Bernstorff, Reventlow og Schimmelmann. Møsting var ærkeeksemplet på fremgangen for den meritokratiske praksis.

Der fremlægges holdbare og interessante resultater. Det herskende helstatsparadigme har også befrugtet denne undersøgelse. Den nationale repræsentation var sådan, at danskerne var voldsomt overrepræsenteret i forhold til befolkningstal, nordmændene var stærkt forfordelt, mens hertugdømmernes repræsentation svarede til deres befolkningsandel. Et vigtigt resultat er, at det påvises, at Loven om Indfødsret fra 1776 reducerede det udenlandske islet blandt de lavere embedsmænd betragteligt. Man formodede ellers, at den ingen synderlig effekt havde haft, men det skyldes, at man kun har set på de højeste embedsmænd. Gøbel viser i tilgift, at udlændingene især blev kaldet til de

højeste embeder, ligesom der aldrig kom en egentlig nordmand i spidsen for et af kollegierne. Nordmændene viste anderledes veneration over for Slotsholmen end Slotsholmen over for nordmændene, for kun et fåtal af de norske forlod deres embedsstillinger efter 1814.

Overraskende mange embedsmænd kom fra landbosamfundet uden for herregårdene, især fra Norge og Slesvig, men i det store og hele var over hver anden embedsmand søn af en embedsmand, en officer eller en præst, og en lang række sønner fulgte deres fædre så tæt, at de endte i samme institution eller endog på samme kontor. I forlængelse heraf kommer Gøbel til et af de mest perspektivrige kapitler, nemlig kapitel 8 om »Familieskab, nepotisme, protektion«, der godtgør eksistensen af en omfattende nepotisme og klientelisme i forskellige former. Gøbel husker at træde et skridt tilbage og undgår fint faren for med vor tids normer at forarges over denne praksis, for vel var der brodne kar, men de fleste af de protegerede viste sig faktisk at være kompetente embedsmænd. I øvrigt arbejdede man ikke med formelle kvalifikationskrav, og det i sig selv inviterede til, nærmest nødvendiggjorde, at man bearbejdede systemet ad uformelle kanaler.

Med enevældens etablering i 1660 fik borgerlige adgang til at få embede på alle niveauer, og man ser derfor de adeliges andel af centraladministrationen falde fra ca. 40% i 1660 til 10% i 1812. Men billedet var stadig, at jo vigtigere en institution var, jo flere adelige sad der i den. Den uddannelsesmæssige

baggrund behandles også udførligt. Juristerne trængte frem i kontorerne i løbet af 1700-tallet, og bogen belyser denne professionalisering meget grundigt. På dette punkt havde det været interessant med nogle overvejelser over embedsmændenes tilslutning til kame-ralistiske ideer og andre forvaltningsmæssige principper (ud over den korte omtale s. 155f). 1766 udpeges i øvrigt af forfatteren som gennembrudsåret for den centralistiske enevælde, udtrykt ved den voldsomme stigning i lovstoffet efter Christian 7.'s tronbestigelse og excellencernes gradvise afskedigelse.

På trods af omvæltningerne i forbindelse med Struensee-tiden og andre omskiftelser ved nogle af kongeskifterne var embedsmandskorpset en bemærkelsesværdig stabil størrelse, hvor folk ikke gik ud og ind, men blev på deres post. I 1812 var den gennemsnitlige samlede tjenestetid således 32 år! Kapitlet »Alder og tjenestetider« forekommer i øvrigt denne anmelder at være det mindst frugtbare. Der er ikke megen nyttig viden at hente ud fra det parameter.

I kapitlet »Afslutning« trækkes et spor tilbage til Max Webers rationelle bureaukrati, men jeg havde nu foretrukket, at sporet var blevet lagt ud fra første side. Jeg havde også foretrukket en generelt stærkere forankring i bredere problemstillinger og en mere omfattende, løbende opsamling af de opnåede resultater. Men så må jeg i samme åndedrag anerkende, at det ikke har været bogens mål. Tværtimod giver bogen et solidt grundlag for nye studier.

Søren Bitsch Christensen